

BUŠOV SAN

Lučo KARAČOLO

1. *S* JEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE NEMAJU IMPERIJU.

Njihove granice su granice njihove republike. U istorijskim atlasima možete se diviti kartama Rimske, Kineske ili Britanske imperije – često obojenim lepom roze bojom. Nikada nećete naći kartu američke imperije: nedostaju granice.

Možda je 20. vek i bio vek Amerike. Ali, ako su u prvoj polovini prošlog veka i trijumfovale u dva svetska rata, ako su pre dvanaest godina uništile „Imperiju zla” ne ispalivši nijedan hitac, SAD nisu zbog toga postale veće. Amerikanci nisu zainteresovani za pripajanje novih prostora. Kada ih osvajaju, njihova prva pomisao je, uglavnom, kako da odatle odu. S tim što nastoje, ukoliko je to moguće, da zadrže indirektan uticaj. Za razliku od Rimljana, Kineza ili Britanaca, oni nemaju ni imperijalističke institucije ni imperijalistički mentalitet. Doba demokratije ne dozvoljava predsedniku Sjedinjenih Američkih Država da sledi dugoročne strategije. A ni njegovi glasači ne pokazuju naročitu zainteresovanost za ostatak sveta. U krajnjem slučaju, teže provincijalizmu. Kada je ušao u Belu kuću, Džordž W. Buš nije imao važeći pasoš i, ako izuzmemo nekoliko upada u Meksiko, bio je u inostranstvu samo dva puta. Mnogi Amerikanci ne osećaju potrebu da upoznaju svet, jer je za njih svet Amerika. Ta raznobojna planeta koja je u toku poslednja dva veka privukla milione ljudi svih rasa i vera.

Pa ipak, mnogi u svetu razmišljaju o Americi kao o imperijalističkoj supersili. Ako je tačno da u životu nismo vrednovani po onome što stvarno jesmo, nego na osnovu toga kako nas drugi vide, Sjedinjene Američke Države jesu imperija. Iako nemaju imperiju. Stoga su danas neki ideolozi američke desnice odlučili da sruše tabu. Oslobađajuće rešenje, ali sa izokrenutim vrednostima. Jenkijevski imperijalizam koji preziru neprijatelji i kritičari sa strane, novi američki imperijalisti opevali su u jedanaestercu. To je „imperija dobra”. Njen cilj nije da potčini druge narode, nego da ih oslobodi, demokratizuje, otvori za „globalno” tržište. Zato što su Amerikanci, kako je pisao Herman Melvil 1850, „poseban izabrani narod, Izraelci našeg doba. Mi donosimo kovčeg univerzalnih sloboda.” U tome su verni odredbi Deklaracije o nezavisnosti (4. jul 1776) po kojoj su „svi ljudi (ne „svi Amerikanci”, napomena autora) stvoreni jednaki i njihov im je Tvorac podario određena neotuđiva prava, među kojima su pravo na život, slobodu i stremljenje ka sreći.”

Prema neokonzervativnim teoretičarima „imperije dobra”, rat protiv terorizma je sjajna prilika da se ta imperija ostvari. Da li je zaista moguće da Amerika stvori imperiju po svojoj meri? Verovatno ne. Iz razloga koje ćemo ovde pokušati da izložimo.

2. Amerika je država-kontinent sa osobenom predstavom o sebi, koja varira između težnje da se uživa u sopstvenom rajskom vrtu i predodređenosti da se izbavi čovečanstvo. U svakom slučaju, ona nije samo još jedna od mnogih nacija. Bilo da u njoj preovlađuju – u smislu ustaljenih kategorija političkih nauka – „izolacionisti”, čuvari modela, ili „univerzalisti”, tojest, izvoznici tog modela, Amerika se nikada nije osećala kao deo nekog internacionalnog sistema. Izbor je uvek bio između povlačenja iz tog sistema ili uzdizanja iznad njega. I još: između bavljenja sobom i sopstvenom porodicom i pokušaja da se postane internacionalni sistem. Ravnoteža moći? Ne, hvala.

Posle 11. septembra čini se da preovlađuje ova druga tendencija. Amerikanci su otkrili jedan svet koji ih, na njihovo iznenađenje, ne voli. „Zašto nas mrže?”, upitao se Buš i zajedno s njim toliko njegovih sunarodnika. Potpuno iskreno, oni ne razumeju kako to da njihove dobre namere drugima često izgledaju loše. Moderni imperijalisti – Britanci ili Nemci, Rusi ili Francuzi, Španci ili Portugalci, Belgijanci ili Italijani – sledili su sopstvene interese. Tačka. Uz značajan izuzetak Francuza, zaobišla ih je američka ideja po kojoj ono što je dobro za tebe automatski je dobro i za druge. Evropski kolonijalizam nije imao za cilj bolji svet. Njegova je antropologija bila pesimistička, onoliko koliko je neiskorenjiva američka vera u mogućnost usavršavanja ljudskih bića. Evropske imperije iznosile su međusobno sukobljene strategije. Ali, da bi osvojile tuđe domovine, ili da bi sopstvenim bojama obojile bele mrlje nepoznatih zemalja koje su sve do početka 20. veka figurirale na površini naše planete, morale su da ih istraže. Da uzmu u obzir tuđe planove i kulture. Da promisle teritoriju. Ako se danas još uvek neke obaveštajne službe nekadašnjih imperija – britanska pre svega – smatraju boljim od američke, to sigurno nije zbog novčane nadmoći, nego zbog iskustva i sposobnosti tumačenja prostora i ulaženja u tuđe glave.

Sjedinjene Države su najmoćnija i najmanje geopolitična država na svetu. Geopolitika se zasniva na analizi konflikata moći na određenim prostorima. Ona ujedinjuje različite pristupe, počev od istorije i geografije. To je razmatranje pojedinačnih slučajeva, a ne vradžbinska veština, još manje nauka. Amerikanci više vole modele. Ne proučavaju toliko slučaj sam po sebi, koliko mogućnost njegove reprodukcije. U strategijskoj raspravi slučajeve prilagođavaju modelima, usredsređuju se na ekonomske parametre, na sve ono što naizgled može da se formalizuje i da bude u stanju da kompleksnost svede na minimum. Rizikuju, dakle, da iskliznu iz vremena i prostora, ili pre, da uđu u vreme i prostor koji, budući da su američki, postaju apsolutni. Njihova istorija naginje ka filozofiji istorije. To je pogled odozgo, više sintetički nego analitički. Ali, Zemlja se ne tumači uz pomoć fotografija sa satelita. A još manje se tako menja. Zato što silazak sa neba filozofije na zemlju prakse bez posredovanja geopolitike znači napredovanje sistemom taktičkog prilagođavanja. To ne vodi nužno u propast, ali sigurno nije imperijalistički modus operandi.

I tako dolazimo do studija o tome kako primeniti američki federalizam na Irak, ili o uslovima koji su neophodni da se u Avganistanu ponovi demokratizacija poput one

u Japanu, Nemačkoj i Italiji. Pravljenje modela može čak biti i u službi diskutabilnih ciljeva. To što Evropa nije imala sluha da krene u marš protiv Sadama žigosano je kao ponovno buđenje „minhenskog duha”. Hitler je paradigma apsolutnog Zla, osim kada se relativizuje tako što se na smenu primenjuje na Miloševića, Sadama i druge neprijateljske diktatore. Čembrlen i Daladje su alegorije naše slabosti koja primorava Amerikance da nas spasu od nas samih. Centralna Evropa iz 1938. može postati Balkan iz 1995, ili Irak iz 2003. Izvan vremena i prostora sve je nepobitno, sve je moguće.

Potom, geopolitika je kontrastivni način razmišljanja. Integriše i analizira gledišta svih strana. Jedan teritorijalni projekat koji ne bi uzeo u obzir namere i sredstva drugih, nerealan je. Znači, neostvarljiv. Nikakva strategijska nadmoć ne može, dugoročno, da zameni skretanje ka solipsizmu, čemu su Amerikanci ponekad skloni. Tako se dešava da američke oružane snage pobede u blic-krigu samo da bi se posle zaglebile u dugom posleratnom periodu. Ovakva ideja pobede mnogo je drugačija od one evropske, a da ne govorimo o istočnjačkoj strategijskoj misli. U svakom slučaju, to je neimperijalistička, ili bolje rečeno antiimperijalistička koncepcija.

Nil Smit, geograf koji se okušao u politici već sa Vudroom Wilsonom, a zatim i sa Frenklinom Delanom Ruzveltom, i autor jedne originalne studije o Isaiji Baumanu (1878-1950), povezao je odbijanje da se integrišu stanovišta drugih u sopstvenu strategiju sa „krajem geografije”, modernim devedesetih godina.¹ Bilo je to vreme „prevazilaženja granica”, „neizbežnog opadanja značaja nacionalnih država”, vreme „geoekonomije” (ništa od „geo”, samo ekonomija). Izgledalo je da geografija, pošto je u službi balistike, zanima samo Pentagon. Makar zato da bi uz pomoć nje opravdao greške, ako je istina da je bombardovanje kineske ambasade u Beogradu 1999. bilo posledica korišćenja pogrešne karte, kako se zaklinjala Bela kuća.

3. Nedovoljna sklonost ka geopolitici ne dovodi samo do analitičkog deficita. Pre svega, ona umanjuje moć zvezdica i pruga, koja se rasplinjuje na suviše velikom i slabo analiziranom prostoru. Nezainteresovanost za tuđe teritorije dovodi u pitanje bezbednost američke teritorije. Većina Amerikanaca, uključujući i Buša, shvatila je 11. septembar kao đavolski grom iz vedra neba. Prema tome, nestanak Sovjetskog Saveza nije bio preduslov za „novi svetski poredak” (Buš Stariji). U krajnjoj liniji, on je samo uvećavao nered. Podvojeni svet je naime davao jasnu sliku sfere američkog uticaja: Zapad, bedem koji štiti od sovjetskog Istoka. Raspad komunističke imperije ponovo je doveo u pitanje strategijsku svrsishodnost zapadnog saveza i izveo na geopolitičku scenu gomilu sadržaja, koliko nepovezanih, toliko ambicioznih. U isto vreme podstakao je Vašington da, gotovo nehotice, na sebe preuzme upravljanje ogromnim prostorima, koje je ranije bilo povereno „sovjetskom” policajcu. To je školski primer imperija

¹ N. Smith, *American Empire. Roosevelt's Geographer and Prelude to Globalization*, Berkeley-Los Angeles-London 2003, University of California Press.

lističke preekspoziranosti. Ali, bez imperije. To što nije na vreme uočila opasnost, Amerika je skupo platila.

I oni koji hvale i oni koji kude „američku imperiju” u suštini je precenjuju. Amerika nije tako jaka ni tako sigurna kao što izgleda. Svaka moć je relativna. Ograničena je u vremenu i prostoru. Niko ne može sam uređivati svet. Ukoliko pokuša da to učini, gubi moć. Što se kolos više ekspanira u „imperijalističkim” operacijama daleko od kuće, to više rasplinjuje svoju moć i pokazuje ranjivost.

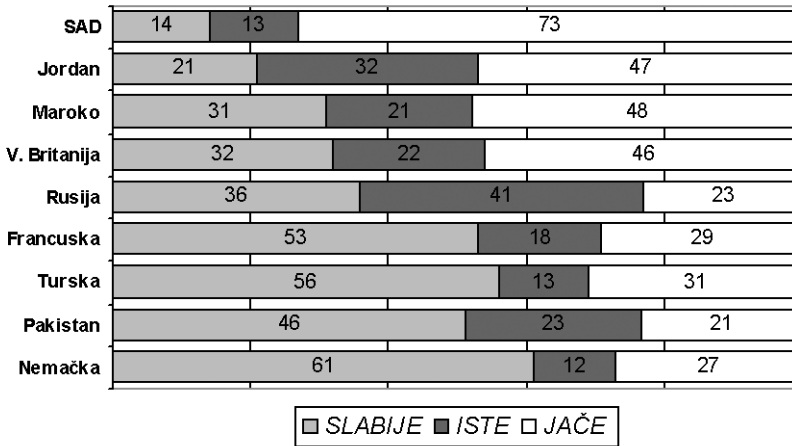
Upravo to je ono na šta igraju Osama bin Laden i njegovi verni sledbenici. Primarni cilj islamskih terorista je da primoraju Sjedinjene Države da troše vojnu silu u igri u kojoj se ulog stalno povećava. Njihov san je permanentni „preventivni rat”. Ma koliko da je bez premca, moć zvezdica i pruga gubi mnogo od svoje efikasnosti ukoliko se upotrebi u nekom asimetričnom kontekstu. To se može pokazati i kontraproaktivnim. Atomski arsenal, bombarderi i nosači aviona ne služe za borbu protiv terorističkih bandi. Pokušaj da se rat ponovo učini prihvatljivim tako što će se napasti „države sponzori” – tačnije rečeno, najslabije među njima – nailazi na sopstvena ograničenja. Nema dovoljno novca i nema dovoljno vojnika. Kongres je ove godine odobrio izdvajanje četiri stotine milijardi dolara za nacionalnu odbranu. Ukoliko ne dođe do izmena, 2013. troškovi bi dostigli šest stotina milijardi. Samo se za okupaciju Iraka troši četrdeset osam milijardi godišnje. S obzirom na ogroman deficit na federalnom nivou, već je primetna u Kongresu, pa i u izvršnim organima vlasti, tendencija da se postavi gornja granica za ove troškove.

Pored toga, američke oružane snage deluju na granici sopstvenih mogućnosti. Sjedinjene Države danas raspoložu sa četiristo hiljada vojnika, žena i muškaraca, i više od petsto hiljada rezervista. Pentagon ima gotovo sedam hiljada baza (702 van zemlje i oko šest hiljada na nacionalnoj teritoriji). Američke trupe primilo je više od 140 država. Impresivna sila, ali nedovoljna da na duže vreme drži pod okupacijom teritorije koje su otete od neprijatelja. Da ne računamo moguće nove operacije u ratu koji će, po Bušu, moći da traje decenijama.

Strateški interes Sjedinjenih Država je, dakle, da iz ekonomskih razloga smanje vojne troškove, ali i da regrutuju više vojnika. Kako rešiti kvadraturu kruga? Bela kuća se nada da će iscediti finansijsku i vojnu pomoć iz zemalja koje prihvataju saradnju. Ali, tu se sudara sama sa sobom, sa dogmom o prioritetu američkog nacionalnog interesa kao nezavisne varijable. U čuvenoj izjavi ministra odbrane Donalda Ramsfelda: „U ovom ratu nije koalicija ta koja određuje misiju, već misija određuje koaliciju”, podrazumevalo se da će Sjedinjene Države sprovesti misiju. Za osvajanje Iraka Amerikancima nisu bili potrebni partneri, ali jesu za to da bi ga kontrolisali. Međutim, niko ne radi džabe. Ili će Amerikanci dozvoliti „prijateljima” manje ili više spremnim za saradnju da učestvuju u odlučivanju o misiji, ili će je svako tumačiti na svoj način.

Suprotno očekivanjima Bele kuće, prikazivanje vojne nadmoći u Iraku nije doprinelo poboljšanju imidža Sjedinjenih Država (slika 1).

Slika 1 Američke oružane snage u Iraku pokazale su se slabijim ili jačim od očekivanog?

U prvim sedmicama posle pada Sadama vlade zemalja Bliskog istoka izgledale su šokirane prikazivanjem mišića zvezdica i pruga. Malo-pomalo, kako su američki vojnici na - ilazili na otpor koji još uvek nisu uspeli da uguše, proglašavanje pobede se odlagalo. Ako i uspeju da nekog lidera učine poslušnijim, to među muslimanima dovede do po-dizanja talasa mržnje prema Amerikancima.

Evo još jednog paradoksa. Kada bi Buš zaista uspeo da uvede demokratiju na Bliskom istoku, verovatno bi ga ostavio u rukama fundamentalista, fanatičnih protivnika Amerike. Prema jednoj nedavnoj anketi istraživačkog centra „Pew” u četiri islamske zemlje, Osama bin Laden je popularniji od Buša; u Pakistanu (65% protiv, 7% za), u Jordanu (55% pre-ma 3%) i u Maroku (45% prema 8%), dok u savezničkoj Turskoj Buš navodno ima malu prednost (21% prema 11%), (slika 2). Dakle, ili imperija ili demokratija.

Slika 2

	Popularnost Osame bin Ladena				Popularnost Džordža W. Buša		
	ZA	PROTIV	NEODLUČNI		ZA	PROTIV	NEODLUČNI
V. Britanija	3%	92%	5%	SAD	61%	36%	3%
Francuska	4%	93%	3%	V. Britanija	39%	57%	4%
Nemačka	2%	96%	2%	Francuska	15%	84%	1%
Rusija	3%	87%	10%	Nemačka	14%	85%	1%
Turska	11%	75%	14%	Rusija	28%	60%	12%
Pakistan	65%	9%	26%	Turska	21%	67%	12%
Jordan	55%	39%	6%	Pakistan	7%	67%	26%
Maroko	45%	42%	13%	Jordan	3%	96%	1%
				Maroko	8%	90%	2%

4. Negeografska američka ideologija uopšte ne isključuje ekspanzionizam. Štaviše, ona čini njegove temelje. Samo ga ona ne shvata kao fizičku okupaciju prostora, nego kao otvorenost tih prostora ka tržištu. Osnovni interes Sjedinjenih Država je da imaju pristup stranim tržištima, dok se istovremeno formira jedno zaista globalno tržište. To je opet uslov za širenje liberalno-demokratskih vrednosti – shvaćenih na američki način – na što je moguće više naroda i država. Prema shvatanju najekstremnijih neokonzervativaca, kao što je zamenik ministra odbrane Pol Volfovic, idealan svet je jedna velika Amerika, kao stožer arhipelaga malih Amerika. To je preslikavanje na planetarnoj skali odnosa snaga koji vladaju na američkom kontinentu. Naime, po neokonzervativcima, kada bi svako od nas bio slobodan da bira, voleo bi da postane Amerikanac. Danas Amerikanci otkrivaju da veliki deo drugih naroda uopšte ne misli tako (slika 3).

Slika 3

Antiamerička opredeljenost u islamskom svetu				...i u Evropi			
Stav prema SAD				Stav prema SAD			
	Naklonjeni	Prilično nenaklonjeni	Veoma nenaklonjeni		Naklonjeni	Prilično nenaklonjeni	Veoma nenaklonjeni
Turska				V. Britanija			
mart 2004.	30%	18%	45%	mart 2004.	58%	24%	10%
maj 2003.	15%	15%	68%	maj 2003.	70%	14%	12%
mart 2003.	12%	17%	67%	mart 2003.	48%	24%	16%
leto 2002.	30%	13%	42%	leto 2002.	75%	12%	4%
Pakistan				Francuska			
mart 2004.	21%	11%	50%	mart 2004.	37%	42%	20%
maj 2003.	13%	10%	71%	maj 2003.	43%	38%	19%
leto 2002.	10%	11%	58%	mart 2003.	31%	45%	22%
Jordan				leto 2002.			
mart 2004.	5%	26%	67%	63%	26%	8%	
maja 2003.				Nemačka			
leto 2002.	25%	18%	57%	mart 2004.	38%	49%	10%
Maroko				maja 2003.			
mart 2004.	27%	22%	46%	45%	42%	12%	
maj 2003.	27%	13%	53%	mart 2003.	25%	41%	30%
				leto 2002.			
				61%			
				31%			
				4%			
				Rusija			
				mart 2004.			
				47%			
				29%			
				15%			
				maja 2003.			
				36%			
				32%			
				23%			
				marta 2003.			
				28%			
				43%			
				25%			
				leto 2002.			
				61%			
				27%			
				6%			

Globalizacija nije sinonim za homogenizaciju. A ni za amerikanizaciju, o čemu na sav glas govore neki epigoni zemalja Trećeg sveta. Mondijalizacija Amerike je manje realan scenario od amerikanizacije sveta.

Glavni simbol i sredstvo američkog ekonomskog primata je dolar. Ako Amerikanci i mogu sebi da dozvole da žive iznad sopstvenih mogućnosti, sa naizgled strukturisanim spoljnim dugom, to duguju kombinaciji vojne nadmoći, tehnološkog primata, ekonomskih dostignuća i monetarne hegemonije. Nepremostiv jaz između njihovog vojnog aparata i vojnog aparata svih drugih sila zajedno budi kod Evropljana, Japanaca, a i kod Kineza sklonost ka korišćenju američkog strategijskog odbrambenog sistema. Uz to, status jedine prave svetske rezervne valute čini da dolar bude posebna moneta, izraz američke nadmoći.

Ovde dolazimo do ko zna kog paradoksa po redu, negde između ekonomije i geopolitike. Efikasnost dolara kao oslonca američke ekonomije potiče danas od relativnog gubitka njegove vrednosti. Ako zelena novčanica treba da bude faktor moći, mora da teži da se obezvređi u odnosu na druge važne monete. Ali ne previše: taman toliko koliko je dovoljno da podstakne pre svega Azijate da nagomilavaju dolare, a da se pri tom ne dovodi u pitanje njegovo preimućstvo kao jedine rezervne valute. Ono što treba Bušu nije pad, već pretnja da će dolar pasti. Da vidimo zašto.

Ekonomski model ove administracije veoma je jednostavan: ona se zasniva na javnim troškovima za vojno-industrijski kompleks (i ne samo za to), na smanjivanju poreza, na podsticanju američkih porodica da štede. Kratkoročno, to funkcioniše. Tako je 2003. američka ekonomija zabeležila rast od 3,5 odsto, a ove godine mogla bi da dostigne 4,5 procenata. Ali, Sjedinjene Države u trgovinskoj razmeni sa ostatkom sveta moraju da drže pod kontrolom ogromnu pasivu (541 milijarda dolara 2003, oko pet odsto bruto nacionalnog proizvoda), čije se dimenzije gotovo poklapaju sa rupom u budžetu federacije, do koje je došlo posle 11. septembra usled naglog porasta vojnih troškova i smanjenja poreskih prihoda. Da bi se podržala ekonomija, uz pomoć nacionalnih rezervi smanjene su realne kamatne stope do te mere da se rizikuje novi talas špekulacija. Pre svega, na ovaj način potpomognuto je obezvređivanje dolara, kako bi se zaustavio rast duga prema inostranstvu. Amerika mora više da prodaje, a manje da kupuje (slika 4).

Slika 4 KOMERCIJALNI BUDŽET SAD (% BRUTO NACIONALNOG PROIZVODA)

-- Izvoz		
-- Uvoz		
1914-1918. Prvi svetski rat	1939-1945. Drugi svetski rat	1971. Kraj sistema Breton Vudsa
1920. Senat nije ratifikovao Društvo naroda	1941. Atlantska povelja	1973-1974. Prvi naftni šok
1929. Počinje period velike depresije	1944. Breton Vuds: stvoreni Svetska banka i Međunarodni monetarni fond	1979. Drugi naftni šok
1930. Tarifa Smut Houli	1947. Generalni sporazum o tarifama i trgovini	1982. Finansijska kriza u Južnoj Americi
1932. F. D. Ruzvelt izabran za predsednika	1948-1951. Maršalov plan	1989. Sporazum o slobodnoj razmeni između SAD i Kanade

1991. Raspad SSSR-a
1993. Stvoreno udruženje Nafta, zona slobodne trgovinske razmene u Severnoj Americi
1995. Stvorena Svetska trgovinska organizacija
1997.-1998. Finansijska i valutna kriza u Aziji, Rusiji i Brazilu
2001. Napad na Kule blizakinje 11. septembra
2003. Anglo-američki rat u Iraku

Administracija je ovu operaciju umotala u dvosmislenu retoriku. Reafirmisala je politiku „čvrstog dolara u nacionalnom interesu Amerike”, proklamujući istovremeno i suprotno – liberistički benign neglect, po kome odnos valuta ne određuju Sjedinjene Države nego tržište. Rezultat: od 2002. dolar je pao za oko 30 odsto u odnosu na evro, manje u odnosu na jen. Američki Trezor pravio se da želi da zadrži pod kontrolom ovaj pad, ali na tržištu nije stvorio utisak da isuviše ozbiljno shvata odbranu sopstvene valute. Evropski izvoz je zbog toga pretrpeo posledice, a ipak, spoljni dug Sjedinjenih Država se nije smanjio, pored ostalog i zato što je taj dug od suštinske važnosti za Bušov model razvoja: on treba da posluži kao neka vrsta poreske i finansijske „droge” u ekonomiji, jer na taj način američki građanin ne mora da se suoči sa stvarnošću – da treba da štedi više i da shvati da se ne može večno živeti iznad sopstvenih mogućnosti.

Odatle paradoks, ili, bolje rečeno, proračunati rizik. Na atlantskoj strani, problem nije toliko trgovinski deficit, koliko opasnost da će dalji pad dolara u odnosu na evro približiti „jedinstvenu monetu” njenom pravom cilju: da bude rezervna valuta. Na pacifičkoj strani, gde je učestvovanje u trgovinskoj razmeni mnogo izraženije, radi se pre svega o tome da se sakupi dovoljan dolarski kapital, kako bi se otklonila opasnost od isuviše velikog pada zelene novčanice. Japan i Kina su 2003. kupili oko trista milijardi dolara za jene i juane (pretežno u obveznicama američkog Trezora), kako bi sačuvali konkurentnost sopstvenog izvoza u Ameriku, ali su time sprečili i pad vrednosti američke monete. To dovodi do očiglednih finansijskih posledica, a suptilno se odražava i na geopolitičkom planu. Konstantna tražnja azijskih zemalja za američkim obveznicama održava niskim kamatne stope za američke zajmove sa rokom otplate od tri meseca do 30 godina. I tako, Amerika, a samim tim i čitav svet, mogu da nastave da se zadužuju po ne-realno niskoj ceni. Tako funkcioniše politika slabog, ali ne previše slabog dolara.

I tako Japanci i Kinezi, u krajnjoj liniji, finansiraju troškove odbrane SAD. Ni Tokiju ni Peking u interesu preterano geopolitičko slabljenje Sjedinjenih Država. Za Japan, SAD ostaju životno osiguranje od budućih kineskih pretnji. Za Kinu, što duže traje rat protiv islamskog terorizma, to bolje. Vašington, zauzet svetim ratnicima džihada, ima ma-

nje vremena da se bavi Pekingom, koji mnogi i dalje smatraju jedinom mogućom preprekom za još jedan vek američke dominacije.

5. U skladu sa činjenicama i u potpunosti lišen neoimperijalističke utopije, pristup Vašingtona je takav da teži da ovekoveči američki način života. Iz spoljašnjeg sveta, pak, treba izvući neophodne izvore za to. Počev od energije. Amerika nije dovoljna sama sebi. Štaviše, njena žeđ za naftom vremenom se povećava. Ona troši sve više, a proizvodi sve manje. I, umesto da se okrene drugim energetske izvorima, i dalje insistira na nafti. A 2025. morala bi da uveze 70 odsto potrebne količine nafte. Utoliko više što počinje da se sumnja u stvarnu pouzdanost unutrašnjih energetske resursa. Aljaska obećava manje nego što se ranije očekivalo, of-šor u severnom delu Meksičkog zaliva zah-teva sve više truda i novca. To uvećava potrebu za traženjem novih oblasti snabdevanja. Pogotovo posle 11. septembra, budući da je Buš energiju postavio kao imperativ nacionalne bezbednosti.

Pronalaženje izvora energetske snabdevanja na novim prostorima, jedan je od osnovnih kriterijuma za odgovor terorizmu. Na prvom mestu, pojačava se panamerička dimenzija uvoza nafte i gasa. Zatim, tu je pokušaj da se smanji zavisnost od Rijada: na kraju godine uvoz iz Iraka trebalo bi da bude isti kao sadašnji iz Saudijske Arabije. I ove godine pet osnovnih zemalja za snabdevanje SAD ostaju Kanada, Meksiko, Venecuela, Saudijska Arabija i Irak. Problem je u tome što poslednje tri zemlje mogu da se ne odazovu na prozivku iz različitih razloga, koji su svi ipak u vezi sa američkom strategijom. Venecuela sa Čavezom na čelu predstavlja rizik. U Saudijskoj Arabiji postoji bojazan od popuštanja pod pritiskom integralista. Irak je veliki znak pitanja. Ova nesigurnost navodi američku vladu da nesrazmerno povećava strateške zalihe nafte. Suprotno imperijalističkoj strategiji, Buš se bavi veoma kratkoročnom politikom. Sve do paradoksa da otežava uvoz iz Saudijske Arabije mada pri tom uzaludno moli Abdulaha da se suprotstavi „sokolovima” OPEK-a koji žele da smanje proizvodnju.

Skučenost strategijskog horizonta odražava se i na rat protiv terorizma.

Amerikanci ne nalaze pobedničku strategiju jer su zasenjeni neoimperijalističkim vizijama. Sjedinjene Države muče se da definišu vezu između filozofije istorije i borbene taktike. Ne uspevaju da pronađu pravu razmeru kako bi pobedili neprijatelja. Nemaju imperijalističku geografiju koja se bazira na svesti o sopstvenim granicama. Mešaju mogućnost da svugde prikažu svoju moć sa sposobnošću da kontrolišu teritorije, a preduslov za to je da se one poznaju i da se njima upravlja. Po toj logici, vojni pohod protiv Sadama mogao bi da se reši stalnim ukopavanjem desetina hiljada američkih vojnika u 14 mesopotamskih baza.

Na terenu, rat protiv terorizma oslanja se danas na Pakistan i Izrael. Dva veoma različita i sve problematičnija saveznika. Mušarfov režim, pritegnut između američkih zahteva i nadirućeg integralizma, može pasti svakog časa. Sto pedeset miliona Pakistanaca sedi na atomskoj bombi i u najekstremnijim medresama islamskog sveta. Što se tiče

Izraela, izgleda da Šaron poznaje samo igru sa povećavanjem uloga, ma koliko to košta - lo. Ubeđen - iz veoma razumljivih razloga - da muslimani žele da ponovo bace Jevreje u more, prihvata logiku potpunog i stalnog suprotstavljanja. Amerikanci gundaju. Ali, prema poslednjim analizama, brane Izrael. Ne toliko njegovu politiku, koliko njegovo postojanje. Shvatili su i možda prihvatili Šaronovu logiku. Ali, identifikovanje sa politikom izraelskog lidera nepomirljivo je sa sloganom o „velikom Bliskom istoku“, poslednjom Bušovom zamisli.

Ideja da se Bliski istok preuredi na osnovu izveštaja Ujedinjenih nacija, koji su izradili arapski eksperti edukovani u Americi, sakupljajući ostatke „procesa iz Barselone“, blistavog primera evromediteranske retorike, nije baš ubedljiva za direktno zainteresovane strane. Ovde se ponovo javlja tendencija da se rasuđuje u imaginarnim, ogromnim okvirima. Šta povezuje Mauritaniju i Pakistan, Tunis i Avganistan, Iran i Izrael? Kako predložiti isto poluspremljeno pakovanje demokratije, bezbednosti i razvoja toliko heterogenim narodima, režimima i kulturama, a ne konsultujući ih pri tom? Pošto je doživela neuspeh u nation building - u - Liban, Somalija, Bosna, Kosovo, Makedonija, Srbija, Crna Gora, Haiti i sada Avganistan i Irak - Bela kuća izmišlja transcontinental building. Od tragedije do farse.

Jedini pozitivan i za nas Evropljane privlačan aspekt „velikog Bliskog istoka“ jeste mogućnost da se on reinterpretira kao escamotage da bi se odglumilo sporazumevanje između Amerike i Evrope i pronašla nova zanimacija za NATO.

6. Posle Madrida, jedan zdrav egoizam trebalo bi da podstakne nas, Italijane i druge Evropljane da zaista sarađujemo sa Amerikancima u cilju opšte bezbednosti. Sjedinjene Države su u nevolji. Dakle, i mi smo. Ako nije uvek istina da je ono što je dobro za Ameriku dobro za sve, sigurno je da ono što je loše za Ameriku nije dobro za nas. Naše sudbine se ukrštaju. U borbi protiv islamskog terorizma kao i na ekonomskom i finansijskom polju. Evropa uopšte nije zaštićena od američkih problema. A zatim, naši dugoročni pokazatelji - demografski, ekonomski, kulturni - u opadanju su. Problemi imperije bez imperije istovaraju se pre svega na periferiji. Kod nas (i u Japanu).

Mi, Evropljani imamo kompleks u odnosu na Ameriku. Kompleks više ili niže vrednosti, svejedno. Variramo između servilnosti i zlobne radosti kada odmeravamo njene teškoće. Često smo razumni kada kritikujemo, ali gotovo nikada konkretni u predlaganju alternativa. Ne uspevamo da vodimo jasan dijalog sa Amerikancima. Čak ni sa onima - a sve ih je više - koji uviđaju krhkost pseudoimperijalističkog sna. Utopija zbog koje su došli u protivrečnost sa sopstvenim principima izložila ih je opasnostima koje ih psihološki destabilizuju više od sovjetskih raketa. Učinila je da postanu nerazumljivi i tuđi čak i nekim svojim prijateljima. Sada ili nikad više: ako ni zbog čega drugog, ono zato što je to nužno, Amerikanci i Evropljani trebalo bi da se međusobno slušaju. Ne da bi izmišljali nove retorike za medijsku upotrebu, već da bi zajedno izvojevali pobjedu protiv islamskog terorizma, nagoveštavajući tako stabilniji geopolitički i ekonomski poredak.

Umesto da teoretišemo o „velikom Bliskom istoku”, mi, Evropljani možemo da aktiviramo našu mudrost i predložimo alternativna rešenja. Preuzimajući, u dogovoru sa Amerikancima, direktnu odgovornost u nekim „vrućim” zonama. Onim najbližim koje najbolje poznajemo: na Balkanu i u Severnoj Africi, gde mi možemo da preuzmемо pokretačku ulogu; u Izraelu/Palestini sa Sirijom i Libanom, ali i u Iraku i Iranu, gde nismo mnogo bitni, ali možemo da učinimo više. Ovde bi trebalo da usaglasimo zajednički pristup tri velike (Francuska, Velika Britanija, Nemačka) i druge dve veće države, obe okrenute Mediteranu (Italija i Španija). Evropska Unija moći će da ima svoju ulogu na početku, ali sigurno ne može biti mesto gde bi se definisala geopolitika isuviše značajna da bi se poverila jednoj tako raznorodnoj zajednici koja teško donosi odluke.

Na Balkanu morali bismo, pre svega, da shvatimo ozbiljno američku odbojnost prema međunarodnim sudovima i da zaključimo ovo neslavno iskustvo sa Haškim tribunalom. Pored njegovih diskutabilnih sudskih rezultata, ovaj sud je doveo u krizu procese demokratske tranzicije u Hrvatskoj i u Srbiji. Zatim, sa Amerikancima možemo postići dogovor na osnovu jedne razumne razmene: neophodnost da se njihove trupe povuku može biti garantovana samo stabilizacijom regiona po evropskom ključu. A to je moguće jedino uz dogovor o novom geopolitičkom ustrojstvu Balkana, polazeći od nerazmršenih čvorova Bosne i Kosova: oslobađajući se ikona Dejtona (Bosna) i Rezolucije 1244, Saveta Evrope i Ujedinjenih nacija (Kosovo), koje su proizvele dve opasne crne rupe, pogodne za organizovani kriminal i za islamske teroriste.

Severna Afrika je važna zato što je bogata radnom snagom i energetskim izvorima. I ovde treba krenuti od realnosti, a ne od fantazije. Od aktuelnih režima koji su sve samo ne demokratski, i od njihovih naroda, onakvih kakvi jesu, a ne onakvih kakvi bismo mi voleli da postanu. Izadimo iz mediteranizma – Barselona i druge uvek iste priče – kako bismo zaista stvorili jedan zajednički mediteranski prostor. Razlozi za razmenu i kontakte između severne i južne obale veoma su konkretni. Stabilizacija Mediterana u evropskom stilu nudi Amerikancima, između ostalog, siguran put za naftu i za gas koji polaze sa Bliskog istoka, iz kaspijsko-kavaskog regiona ka Sjedinjenim Državama. Bila bi to konkretna podrška njihovoj strategiji pronalaženja novih energetskih izvora. Naravno, Vašington bi u međuvremenu trebalo da izbegava da destabilizuje zapadnu Afriku, prouzrokujući potrese tik uz zemlje Magreba.

Uđimo napokon u središte zbivanja. Od Jerusalima do Bagdada besni terorizam. Za Belu kuću glavna pozornica rata danas je Mesopotamija. Amerikanci bi barem hteli da dokažu kako je Irak uspeh. Odmah posle rušenja Sadama sa vlasti Buš je pomislio – podstaknut i od Izraelaca – da bi radi kontrolisanja Iraka bilo dobro pripremiti nekim susednim zemljama, od Sirije do Irana. A time je dobio suprotan efekat. Sada se čini da je Vašington uvideo grešku. Barem sa Iranom pokušava da vodi dijalog. Za Evropljane, koji su oduvek bili usmereni na trgovinu sa Iranom, to je zadatak da budu u pripravnosti, pokušavajući u dogovoru sa SAD da ponovo uvrste Teheran u složenu jednačinu bliskoistočne bezbednosti. Ako ni zbog čega drugog, on-

da zato što Persijanci imaju rešenje za Irak, sada kad se lokalni šiiti približavaju vrhovima komande.

Mi, Evropljani imamo posebnu istorijsku odgovornost prema Izraelu. Naročito sada, kada se čini da se izgubio. Ovde se ne radi samo o tome da se Amerikanci izvuku iz nevolje, nego da se Izraelcima ponudi evropska zaštita. Nada u suživot i integraciju u evromediteranskoj oblasti – njihovoj i našoj oblasti – i primanjem u Evropsku Uniju. Idealno bi bilo istovremeno otvoriti vrata Evropske Unije Turskoj i Izraelu. Psihološki potez, ali i geopolitički i komercijalni, jer bi uključio dve najveće vojne i ekonomske sile na istočnom Mediteranu. Američka protekcija je od vitalne važnosti za Izrael. Ali ostaje daleka. U strategijskom smislu, dodatna sigurnost koja može da proistekne iz pripadnosti porodici Evropske Unije mogla bi mu pomoći da izađe iz svojih košmara. Evropska integracija za Izrael bi podrazumevala prihvatanje evropske logike. Ne bi se više sam – sa polisom na zvezdice i pruge – suočavao sa Arapima. Bio bi deo jednog velikog saveza usredsređenog na stvaranje mreže interesa koji se dopunjuju sa arapskim svetom, pre svega sa susedima jevrejske države – Palestinom, Sirijom i Libanom. Sa ove tačke gledišta, Izraelci bi mogli čak i da prihvate ulazak NATO trupa – kao što bi ubrzo trebalo da se dogodi u Iraku – koje bi bile posrednička sila duž granice s Jordanom.

Kao ironija istorije, lekcije istrošenih imperija Starog kontinenta, naklonjenih sferama uticaja i istančanom tumačenju teritorija, mogu danas pomoći imperiji bez imperije da zaštiti svoje Ahilove pete, a Evropljanima bez Evrope da povrate veru u mogućnost zajedničkog preuzimanja odgovornosti. Samo da na obe obale Atlantika preovlada trezveno uverenje da Zapad nije istorijski rudiment, već najbolji mogući od naših svetova.

Prevela: Dragana Mirčić